

Antalya'nın Demre (Myra) İlçesi'ndeki H. Nikolaos Kilisesi'nde yer alan Deesis Sahnesi

Nilay ÇORAĞAN KARAKAYA*

Antalya'nın Demre (Myra) İlçesi'ndeki H. Nikolaos Kilisesi, mimarisi ile olduğu kadar duvar resimleriyle de önem taşımaktadır¹. İncelemeler esnasında yeni bulunanlar kilisenin önemini daha da artırmaktadır². 1998 yılı kazı kampanyası sırasında başlatılan ve halen sürdürülen resimlerin onarım ve konservasyon çalışmaları çok önemli veriler ortaya koymuştur³. Konumuzu oluşturan "Deesis" sahnesi ise henüz onarımına başlanılmayan duvar resimleri arasındadır.

Kilisenin güneyindeki 3. güneydoğu şapelin batı haç kolunda, kuzeydeki mezar nişi duvarında yer alan Deesis sahnesi, üslup, ikonografi ve resim programındaki yeri açısından özel bir konum teşkil etmektedir⁴. Sahne hemen hemen tümüyle günümüze gelebilmiştir. Fakat doğal tahrifatlar sonucu yer yer dökülme, aşınma, ve beyazlanmalar görülür. Sahnenin

* Yrd. Doç. Dr. Nilay Çorağan Karakaya, Erciyes Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Kayseri.

¹ Kilisenin duvar resimleri hakkında, genel nitelikte yaymlar için bk. C. Texier, *Description de l'Asie Mineure III* (1849) 205; C. Texier - R. P. Pullan, *Byzantine Architecture* (1864) 185; H. Rott, *Kleinasiatische Denkmäler aus Pisidien-Pamphylien, Kappadokien und Lykien. Studien über christliche Denkmäler* (1908) 338-340; R. M. Harrison, "Churches and Chapels of Central Lykia", *AnatSt* 13, 1963, 139-140 n. 118 Fig. 16; Y. Demiriz, "Demre'deki Aziz Nikolaos Kilisesi", *TürkAD XVI.1*, 1966, 16; Walter 1970, 119-120 Fig. 2; O. Feld, "Die Innenausstattung der Nikolaos Kirche in Myra", bk.: J. Borchhardt (ed.), *Myra, Eine lykische Metropole in Antiker und byzantinischer Zeit* (1975) 378-394 Abb. 51-57 Taf. II, III 123-128; N. Thierry, "L'art monumental byzantin en Asie Mineure du XI^e siècle au XIV^e", *DOP* 29, 1975, 90, 104, 110 Fig. 26, 44, 47; V. J. Djurić, "Un courant stylistique dans le peinture byzantine vers le milieu du XI^e siècle", *Zagraf* 1984, 21-22 Fig. 12-13, 18, 20-21; U. Peschlow, "Materialien zur Kirche des Hagios Nikolaos in Myra in Mittelalter", *IstMitt* 40, 1990, 251-253.

² Yeni bulunan duvar resimleri için bk. S. Y. Ötüken, "1993 Yılı Demre, Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı" (N. Çorağan, Freskolar), *KST* XVI.2, 1995, 371; a.y., "1994 Yılı Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı" (N. Çorağan Freskolar), *KST* XVII.2, 1996, 382-383; a.y., "1995 Yılı Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı" (N. Çorağan, Freskolar), *KST* XVIII.2 1996, 480-481; a.y., "1996 Yılı Demre-Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı" (N. Çorağan, Freskolar), *KST* XIX, 1998, 554-555; a.y., "1997 Yılı Demre-Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı" (N. Çorağan, Freskolar) *KST* XX.2, 1999, 490-491 Giz. 4; N. Çorağan, "The Wall Paintings of St. Nicholas Church in Demre (Myra) Recent Discoveries", *ACF XXXVIII*, 3, 1999, 83-88; N. Çorağan Karakaya, "Demre (Myra)'deki H. Nikolaos Kilisesi'nde bulunan H. Nikolaos Siklusu", *Sanat Tarihi Dergisi* XI, 2001, 97-104; Mezar mekâni ve 3. Güneydoğu şapel duvar resimlerinin restitüsyon çizimi için bk. U. Peschlow, *RBK* VI, 2002, bk. "Myra" Abb. 4 (N. Çorağan).

³ Onarım ve konservasyon çalışmaları için bk. S. Y. Ötüken, "1998 Yılı Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı" (R. İşler, Onarım ve Konservasyon Çalışmaları), *KST* XXI.2, 2000, 358; a.y., "2000 Yılı Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı ve Duvar Resimlerini Belgeleme, Koruma-Onarım Çalışmaları" (R. İşler, Koruma-Onarım), *KST* XXII.2, 2002, 403-404; a.y., "2001 Yılı Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı ve Duvar Resimlerini Belgeleme, Koruma-Onarım Çalışmaları" (R. İşler, Duvar Resimlerini Koruma ve Onarım Çalışması), *KST* XXIV, 2003.

⁴ Feld, y.dn. 1, 389; Peschlow, y.dn. 2.

alt bölümünde soldaki bani figürü ile birlikte İsa, Meryem ve Vaftizci Yahya'nın dizleri hizasından aşağı çok az belirgindir (Res. 2).

İsa, sahnenin merkezinde cephe'den, ayakta tasvir edilmiştir. Göğüs hizasındaki sağ el ile takdis işaretini yapmaktadır, beli hizasındaki sol elinde ise sarı bir kitabı taşımaktadır (Res. 1, 2, 3). Kitabın kabı, merkezde eşkenar dörtgen ve etrafında kırmızı kahve renkte küçük dairelerle bezenmiştir. Kırmızı kahve palyum ve sarı tunikli İsa'nın sağ kolunun manşetinde eşkenar dörtgen ve inci motifleri dikkat çekmektedir. Haçlı sarı bir hale ile tasvir edilen İsa, yaklaşık yuvarlak bir suppedaneum üzerinde durmaktadır. Suppedaneum'un kenarları, art arda dizilmiş iç içe dikdörtgen motifleri içerir.

İsa'nın solunda ayakta, İsa'ya hafif dönük olarak tasvir edilmiş Meryem vardır (Res. 1, 2, 5). Başı hafif öne eğik olan figürün sağ eli üstte, sol eli ise bani figürünü işaret eder biçimde alta olmak üzere yakarır şekilde dirsektedir. Kırmızı kahve palyumlu, haleli figürün başında beyaz baş örtüsünün çok az bir bölümü dikkat çekmektedir.

İsa'nın sağında, ayakta, hafif İsa'ya dönük olarak tasvir edilmiş, koyu renk uzun saç ve sakallı Vaftizci Yahya bulunur (Res. 1, 6, 7). Başı hafif öne doğru eğik olan figür, Meryem gibi, sol eli üstte, sağ eli ise baniyi işaret eder biçimde alta olmak üzere yakarır şekilde verilmiştir. Yeşil palyum ve sarı tunikli figürün başında sarı bir hale bulunur.

Sahnenin alt bölümünde ise solda, proskynesis duruşunda tasvir edilmiş bir bani figürü yer almaktadır. Piskopos olarak tasvir edilen bani, muhtemelen omuzları hizasında koyu renk saçlıdır. Figür, ellerini yakarır biçimde tutmuştur. Piskoposun sağ omuzundan, omophorion'u koyu renk bir Latin haçı ile bezenmiştir. Sahneyi ve sahnenin bulunduğu niş duvarını kırmızı kahve şerit çevreler, fon mavi, zemin yeşildir (Res. 1).

Kilisenin III. güneydoğu şapelinde, batı kolunun kuzeyinde yer alan mezar nişi duvarında tasvir edilen sahnenin konusu, bulunduğu yerin işlevi ile bütünlük oluşturur. Bilindiği gibi Deesis sahnelerinin kilisede, resim programındaki yeri genelde apsistir⁵. Sahne, 11-13. yy.'lar içinde apsis yarı kubbesinde yoğun olarak tasvir edilmiştir. 11. yy.'dan itibaren ise apsis kemer yüzeyi (Ohrid, H. Sophia) ve portal üzerinde de yer almaya başlar. 11. yy.'in sonuna doğru, gömülü şapellerinde çok sık tasvir edilen bir sahne olmuştur. Özellikle Phokis H. Lukas (11. yy. I. yarısı) ile Baćkova (1083/1100) kiliselerinin kriptalarında apsite tasvir edildiği görülmektedir⁶. Vize H. Sophia (10. yy.) ve Soğanlı Azize Barbara kiliselerinde (1006-1021) Myra'da olduğu gibi mezar nişleri içinde yer almaktadır⁷. Myra'daki Deesis sahnelerinde, kimliği tespit edilememeyen piskopos banının burada mezarı olabileceği düşünülebilir. Sahneyi, resim programı açısından 11. yy. sonrasında tarihlemek mümkünkündür.

⁵ Deesis sahneleri için bk. Bogyay 1966; Bogyay 1968.

⁶ P. A. Underwood, The Kariye Djami. Studies in the Art of the Kariye Djami and Its Intellectual Background (1975) 307.

⁷ Vize H. Sophia Kilisesi için bk. S. Y. Ötüken - R. Ousterhout, "Notes on the Monuments of Turkish Thrace", AnatSt 39, 1989, 140-141 Fig. 6; Soğanlı Azize Barbara Kilisesi için bk. M. Restle, Byzantine Wall Painting in Asia Minor (1969) Pl. XIX Fig. 433.

Sahnenin ikonografik verileri, bize daha kesin tarih vermektektir. İnsanlığın kurtuluşu için Meryem ve Vaftizci Yahya'nın aracılığını ifade eden Deesis sahnesinin "Deesis" kitabesi ile birlikte en erken tasviri, Roma'da S. Maria Antiqua Kilisesi'ndedir (649/757-767)⁸. Meryem ve Vaftizci Yahya, İsa'nın yakınları ve O'nun ilahiliğinin tanıkları olarak sahnede yer alırlar. Erken Hristiyan Sanat'ta ise peygamberler, havariler ve martırler de İsa'nın tanıkları olarak tasvir edilirler⁹. Sahnede Meryem, çoğunlukla İsa'nın sağında, Vaftizci Yahya ise solunda bulunur. Myra'da ise Meryem, İsa'nın solunda, Vaftizci Yahya sağındadır. Sık rastlanmayan bu özellik, başkent kaynaklı 964-965 yıllarına ait Limburg Stavroteği'ndeki Deesis sahnesinde görülmektedir¹⁰. Sahnede İsa'nın otururken ya da ayakta tasvir edilmesi ise dönemlere bağlı değildir.

Deesis sahnesinin Doğu'daki gelişmiş tasvirlerine ilk örnek olarak 869-870 yıllarına ait İstanbul'daki H. Sophia Kilisesi'nde yer alan narteksten naosa açılan İmparator Kapısı üzerindeki verilebilir. Burada İsa tahtta oturmaktadır, sol elinde açık bir kitap bulunmakta, sağ eliyle takdis etmektedir. Sağında, madalyon içinde, yakarır biçimde Meryem ile birlikte, secede eden İmparator VI. Leon tasvir edilmiştir¹¹. 10. yy. Deesis sahnelerindeki figürlerin bazen tüm bazen de dizleri hizasına kadar tasvir edildiği görülür.

Sahne, 10. yy.'da küçük el sanatlarında yoğun olarak tasvir edilmiştir. Döneme ait en önemli örnekler Harbaville ve Plazzo Venezia triptikon'larıdır (913-959)¹². Limburg Stavroteği'nde İsa tahtadır (10. yy. II. yarısı)¹³. Meryem ve Vaftizci Yahya'nın arkasında melekler yer alır. El yazmalarındaki örnekler ise 9. yy.'dan itibaren görülmekle birlikte 11-12. yy.'larda yoğunluk kazanır¹⁴.

Myra'daki sahnede kitabesiz, kimliği saptanamayan proskynesis duruşunda bir piskopos bani vardır. Resim programı, ikonografisi açısından 11-12. yy. tara yaklaşan sahnenin, bani figürünün tespiti için de Myra'daki 11-12. yy. piskoposlarına bakmak gereklidir¹⁵. Dolayısıylabanının, Mikael (1030), Leon (1054-58), Konstantinos Synkellos (1071 öncesi), Demetrios (1071-1079), Nikolaos (11-12. yy.), II. Theodoros (1144) ve Kristophorus (1166)'dan biri olma olasılığı vardır. Fakat daha sonra degineceğimiz üslup özelliklerinin sahneyi 12. yy.'a tarih lendirmesi, dikkatleri bu yüzyılda Myra'da piskoposluk yapmış banilere çeker.

⁸ Bogyay 1966, 1181.

⁹ Walter 1968, 327.

¹⁰ Limburg Stavroteği için bk. J. Beckwith, *The Art of Constantinople. An Introduction to Byzantine Art* (1968) Fig. 114.

¹¹ N. Oikonomides, "Leo VI. and the Narthex Mosaic of Saint Sophia", DOP 30, 1976, 153-172 Fig. 1.

¹² Bogyay 1966, 1183.

¹³ Bogyay 1968, Fig. 1.

¹⁴ 11. yy.'a ait Paris Ulusal Kütüphanesi'ndeki el yazması (cod. gr. 74, fol. 51, 93) için bk. Bogyay 1966, 497; Nazianzuslu Gregorius'un Homiliesi (cod. gr. 510 fol. 75r) 12. yy.'a ait Berlin Hristiyan Üniversitesi Müzesi'ndeki Psalter (no: 3807 fol. 2r) ve İstanbul Patrikhane Kütüphanesi'ndeki İncil (cod. 3 fol 2r) için bk. Walter 1968, 311-315 Fig. 3-4, 11.

¹⁵ 11-12. yy. Piskoposlarından Mikael (1030) ve Leon (1054-58) için bk. V. Laurent, *Les Corpus des Sceaux de l'empire byzantin. V.1 L'Eglise* (1963-65) I, 372 pl. 69 no: 506; Konstantinos Synkellos (1071 öncesi) için bk. 372-373 pl. 69 no: 507; Demetrios (1071-79) ve Nikolaos (11-12. yy.) için bk. 373-374 no: 508; II. Theodoros (1144) için bk. M. Le Quien, *Oriens Christianus in Quatuor Patriarchatus Digestus* I (1740) 970; Kristophorus (1166) için bk. 970.

Proskynesis duruşundaki figürlere resim sanatında 9. yy.'dan itibaren sıkça rastlanır¹⁶. Erken örnekler başkent kaynaklıdır¹⁷. Venedik Marciana Kütüphanesi'ndeki Psalter (cod. gr. 17 fol. IV v) (1019) proskynesis duruşundaki figür ile Myra'ya benzer. Proskynesis duruşundaki bani figürlerinin Deesis sahnelerinde tasvir edildiği en erken örnekler ise 9. yy.'a tarihlenmekte birlikte, 12. yy.'da yoğunluk kazanır. İstanbul II. Sophia Kilisesi'ndeki Deesis sahnesinde İsa'ya secede eden İmparator VI. Leon benzer önemli bir örnektir. Ayrıca Chora Manastır Kilisesi'nde, iç nartekste yer alan sahne (1315-1320) ile Göreme Karanlık Kilise (1200/10) ve Kıbrıs'ta Paphos H. Neophytos Manastırı'ndaki (1183/86) Deesis sahneleri proskynesis duruşunda, özellikle küçük boyutta tasvir edilmiş bani figürleri ile Myra'daki örneğe yaklaşır¹⁸.

Sahnede Vaftizci Yahya ve Meryem'in ellerinin duruş biçimini önemlidir. Vaftizci Yahya sol, Meryem ise sağ eli ile alta, proskynesis duruşundaki bani figürünü işaret etmektedir (Res. 7). Figürlerin diğer elleri ise İsa'ya doğru yakarır biçimindedir. Banilerin tasvir edildiği sahnelerde elleri bu şekilde olan Meryem veya Yahya, banının dua ve isteklerini iletmek amacıyla, bani ve İsa arasında aracılığı ifade eder. Bilindiği gibi Meryem ve Yahya'nın bu aracılık özelliği ise sahnede banilerin tasvir edilmesi ile başlar. İstanbul'da H. Sophia Kilisesi'nde İmparator Kapısı'nda yer alan Deesis sahnesi (886-912), proskynesis duruşundaki banişi ve O'na aracılık eden Meryem ile önemli bir ithaf resmidir¹⁹. Myra'da gördüğümüz baniyi gösteren eller, 11. yy.'dan itibaren, daha ziyade ithaf sahnelerinde karşımıza çıkar. Aziz Ioannes Krisostomos'un Homilyesi'nde (1078), İmparator III. Nikephorus Botaniates, baş melek Mikhael ve Aziz Ioannes Krisostomos arasında bulunur. Melek Mikhael sağ elini İmparator'a doğru yakarır biçiminde tutarken, sol eliyle sahnedenin sağ, alt bölümünde yer alan, küçük boyutta, muhtemelen proskynesis duruşunda tasvir edilmiş figürü gösterir²⁰. İtalya'da Palermo'daki Martorana Şapeli'ndeki bir mozaikte (1151) Meryem, sağ üst bölümde yarım ay şeklindeki bir aureole içinde, sağ eli ile takdis eden, sol elinde ise rulo taşıyan, büst biçimindeki İsa'nın önünde durmaktadır²¹. Meryem sol elinde, üzerinde kilisenin kurucusunun dua ve dileklerinin yazılı olduğu açık bir rulo tutarken sağ eliyle de proskynesis duruşundaki Antioch'lu Georgios'u işaret eder²². Sahne, aracı rolündeki Meryem'in baniyi işaret eden sağ eli açısından Myra'daki örneğimize benzemektedir. Kıbrıs'ta Panagia Phorbiotissa Kilisesi'nde (12. yy.) ise Meryem, İmparator Alexios ile birlikte İsa'ya kilise modeli sunmaktadır. Sol eli ile modeli tutan Meryem, burada da İsa ile

¹⁶ Proskynesis için bk. Anonim, LCI 2, 1970, 462-465 "Proskynesis".

¹⁷ 880-883 yıllarına ait Nazianzuslu Gregorius'un Homilyesi (cod. gr. 510 fol. 143 v) için bk. G. P. Galavaris, *The Illustrations of the Liturgical Homilies of Gregory Nazianzenus* (1969); 985 yılında tarihlenen II. Basileos Menologayı (cod. gr. 1613) için bk. Sevcenko L., "The Illuminators of the Menologium of Basil II", DOP 16, 1962, 215-276.

¹⁸ Underwood y.dn. 5, II Pl. 36 (İstanbul Chora); A. J. Stylianou, "Donors and Dedicatory Inscriptions Supplicants and Supplications in the painted Churches of Cyprus", JÖBG 9, 1960, 99-101 Fig. 2 (Kıbrıs, Paphos, H. Neophytos).

¹⁹ N. Oikonomides, "Leo VI and The Narthex Mosaic of Saint Sophia", DOP 30, 1976, 153-172.

²⁰ Aziz Ioannes Krisostomos'un Homilyesi için bk. Beckwith y.dn. 10, 116 Fig. 150; I. Hutter, *Early Christian and Byzantine* (1988) Fig. 146.

²¹ Palermodaki mozaik için bk. Walter 1968, 320 Fig. 7; V. Pace, "La Pittura medievale in Sicilia" bk.; C. Privano (ed.), *La Pittura in Italia, L'alto medioevo* (1994) 310 Tavv. 407.

²² Mozaikteki Antioch'lu Georgios figürü üzerinde "Deesis" yazılı olduğu, fakat sahnedenin Deesis sahnelerinin ikonografik özelliklerini göstermediği belirtilir. A. Cutler, "Under The Sign of the Deesis on the Question of Representativeness in Medieval Art and Literature", DOP 41, 1987, 145.

bani arasındaki aracılığı ifade eder²³. Ayrıca 13. yy.'in ortalarına ait bir Ermeni el yazmasındaki (Kralice Keran İncili Ms. 2563 fol. 380) Deesis sahnesinde Meryem ve Vaftizci Yahya bir elli ile yakarırken, diğer elliyle de sahnenin alt bölümündeki II. Leo ve ailesini göstermektedir²⁴. Sonuçta, sahne 11-12. yy.'lara ait örneklerin benzer ikonografik özelliklerine sahiptir ve bazı detaylarla da 12. yy.'a tarihlenmesi önemlidir.

Başkent özellikleri gösterdiğini söyleyebileceğimiz sahnenin üslubu, sahneyi belirli bir dönem içinde değerlendirmemizi sağlar; figürlerdeki başlar vücuda oranla küçüktür, yüzler oval olup, badem biçimini gözler, ince, uzun burun ve küçük ağız, kızıl kahve kontürlerle oluşturulmuştur. Gözlerin çevresi ve burnun iki yanı boyunca yeşil gölgelemeler görülür. Yüzlerde yumuşak renk geçişleri ile oluşturulan özenli modle, kilisenin diğer bölümlerindeki resimlerle olan üslup farkını ve farklı sanatçıyı işaret eder. Yanaklar, alın ve dudaklardaki hafif kızıl kahve tonlamalar dikkat çekicidir. Saç ve sakallarda ise çizgisel, detaycı anlatım ile birlikte gerçekçi yaklaşım görülür (Res. 5, 7).

Uzun-ince figürlerde bacaklar, giysi altından da fark edilebileceği gibi gövdeden uzundur. İsa'nın kontürleri kızıl kahve hatlarla yapılmış olan ince, uzun boğumlu parmakları gerçekçi şekilde verilmiş olması açısından önemlidir (Res. 4). Figürlerde hareket, elli deki kalıplaşmış jestler, yüzdeki mimik ve bakışlarla birlikte yoğun elbise kıvrımları ile sağlanmıştır. Kalın kumaş dokusunu veren kıvrımlar, vücutu belirsiz olarak yansıtır. Işık, beyaz bölgelik boyamalar ya da hatlar, gölge ise koyu tondaki kalın hatlarla oluşturulmuştur.

Myra'daki Deesis sahnesi 12. yy.'a ait Bizans resim sanatı örnekleri ile benzer üsluba sahiptir. Yüzlerdeki çizgisel, uzun-ince, kanca biçimli burun, küçük ağız dönem özelliğidir. Yanaklar, alın ve dudaklardaki açık kırmızı tonlamalarla oluşturulan gerçekçi plastik görünüm, başkent eserlerinde karşımıza çıkar. İstanbul'daki Deesis mozaïginde yer alan Vaftizci Yahya figüründe görülen renk tonlamaları ile oluşturulan özenli ve zarif modle, Myra'daki üslubu yansıtır. Başkent kaynaklı minyatürlerden Kudüs'teki Patrikhane Küttiphanesi'ndeki bir el yazması (cod. Taphaou 1-4), Oxford'daki Yeni Ahit (Auct. T. infra. 1.10), Kokkinobaphos Manastırı rahibi Ioannes'in resimlediği minyatürler (cod. gr. 1208 cod. gr. 1162), yüzlerin modle'sindeki ustaca yapılan renk geçişleri ile başkent özelliği taşımakta olup, Myra'daki üslubla paraleldir²⁵. Göz çevresindeki yoğun gölgelemeler, Kıbrıs ve Sicilya'daki 12. yy.'a ait anitsal resim sanatı örneklerinde de rastlanmaktadır. Kıbrıs'tan 12. yy. başlarına tarihlenen Monagri Panagia Amasqou ve Koutsovendis'te H. Krisostomos kiliselerinde, figürlerin yüzlerinde Myra'da olduğu gibi renk tonlamaları ile oluşturulmuş yumuşak modle söz konusudur²⁶. Modle'nin yaygın renk kullanımını ve serbest fırça darbeleri ile oluşturulması geç dönem işaretidir. Saç ve sakalda çizgiselliğin yanı sıra, doğallığa doğru yaklaşım üsluptaki yenileşmeyi gösterir. Ayrıca ifade, sahnenin üslubundaki önemli detaylardan biridir; Meryem ve Yahya'nın hafif eğik baş ve eğik kaşları, İsa'ya bakan gözleri ile verilmeye çalışılmıştır. İstanbul'daki H. Sophia Kilisesi'nde, güney galerideki

²³ A. J. Stylianou, "Donors and Dedicatory Inscriptions, Supplicants and Supplications in the Painted Churches of Cyprus", JÖBG 9, 1960, 97-98 Fig. 1.

²⁴ H. C. Evans, "The Armenians", bk. H. C. Evans - W. D. Wixom (ed.), The Glory of Byzantium Art and Culture of the Middle Byzantine Era AD: 843-1261 (1997) 355.

²⁵ G. P. Galavaris, The Illustrations of the Liturgical Homilies of Gregory Nazianzenus (1969) 225.

²⁶ S. Boyd, "The Church of the Panagia Amasqou, Cyprus and Its Wall Paintings", DOP 28, 1974, 290.

Deesis mozaигінде (11-13. yy.), Vaftizci Yahya'nın eğik kaşları ile münzevi yaşam ve ızdırab vurgulanmıştır²⁷. Bu hümanist yaklaşım, 12. yy. örneklerinde yüzdeki ifade ile birlikte duruş ve jestlerle de verilmiştir.

Myra'da 3. güneydoğu şapelde bulunan sahne, ayrıca kilisenin onarım ve restorasyonu biten resimlerin üslubu ile birlikte değerlendirilebilir. Kuzeydoğu köşe mekanının kubbesindeki "Havari Komünyonu" sahnesi, 3. güneydoğu şapelin duvar resimleri ile aynı üslup kriterlerine sahiptir²⁸. Kuzeydoğu köşe mekanı ile 3. güneydoğu şapelin duvar resimlerinin başkent kaynaklı örneklerle olan üslup benzerliği, burada başkentli ya da başkent etkili bölgelere sanatçıların çalışmış olabileceğini düşündürür.

Şapelin batısına bitişik olarak inşa edilen ve kilisenin patron azizi Nikolaos'un siklusunu içeren mezar mekanı duvar resimlerini de şapeldeki resimlerle birlikte yorumlamak gereklidir. Şapelin güney haç kolu, batı duvarında H. Nikolaos olabileceği düşünüldüğümüz tek piskopos tasviri ile birlikte, kuzey haç kolu batı duvarında Deesis'in hemen bitişindeki duvarda H. Nikolaos siklus'u ait olabilecek bir sahne fragmanı bize, Deesis sahnesi ile mezar mekanındaki siklus'un bütünlüğünü gösterir. Deesis sahnesindeki banı, sadece bu sahneyi değil, muhtemelen siklus'uda yaptırmıştır. Üslup açısından da benzer resimler, mezar mekanı ve şapelin aynı dönemde resimlenmiş olabileceği düşünüldür. Mezar mekanı resimleri ayrıca 1118 tarihli kitabeye sahip avludaki arkosolium resimleri ile de aynı üslubu yansıtır²⁹. Kazılarda bulunan 1185-95 tarihli II. Isaak Dönemi'ne ait sikke ile Myra'da 1185 civarı ya da sonrası olduğu düşünülen sel felaketi ise tarihlememizin terminus post quem'ini verir³⁰. Dolayısıyla üslup açısından benzer olan, 3. güneydoğu şapel, kuzeydoğu köşe mekanı ve mezar mekanı resimlerini 12. yy.'a tarihlemek mümkündür.

Sonuçta, Myra'daki H. Nikolaos Kilisesi'nde yer alan "Deesis" sahnesi resim programı ile birlikte ikonografisi açısından 11-12. yy.'lar içerisinde değerlendirilebilir. Önemli ikonografik verilere sahip olan sahne başkent özellikleri taşıyarak üslubu 12. yy.'da, başkentli ya da başkent etkisindeki sanatçılar tarafından yapılmış olabileceği kesinleştirir.

Kısaltmalar

- | | |
|-------------|---|
| Bogay 1966 | T. Bogay, RBK 1 (1966) 1178-1186, bk. "Deesis". |
| Bogay 1968 | T. Bogay, LCI 1 (1968) 494-499, bk. "Deesis". |
| Walter 1968 | Ch. Walter, "Two Notes on the Deesis", REByz 26, 1968, 314-327. |
| Walter 1970 | Ch. Walter, L'iconographic des conciles dans la tradition byzantine (1970). |

²⁷ Deesis sahnesi için bk. T. Whittemore, The Mosaics of H. Sophia at Istanbul, Fourth preliminary report work done in 1934-38, The Deesis Panel of South Gallery (1952); A. Grabar, Byzantine Painting (1953) 107; Beckwith y.dn. 10, 134.

²⁸ Onarımı tamamlanan "Havari Komünyonu" sahnesi için bk. Ötüken 2002 y.dn. 2, 407-408 Res. 4 (N. Çorağan Karakaya, Duvar Resimlerinin Değerlendirmesi).

²⁹ Kitabe için bk. Rott y.dn. 1, 340; Feld 1975, 391.

³⁰ Sikke için bk. Ötüken 1996, y.dn. 2, 480 (M. Acara, Maden Buluntular).

Summary

The Deesis Fresco Scene in the Basilica of Saint Nicholas at Demre (Myra) in Antalya Province

The Basilica of St. Nicholas at Demre (Myra) in Antalya province is as important for its frescoes as it is for its architecture. Particularly the Deesis scene, depicted on the northern wall of the sarcophagus niche in the western narthex of the nave, to be seen in the third southwestern chapel of the basilica, occupies a special position with regard to its style, its iconographic characteristics and its place within the pictorial scheme of the Basilica and of the Byzantine art of fresco painting.

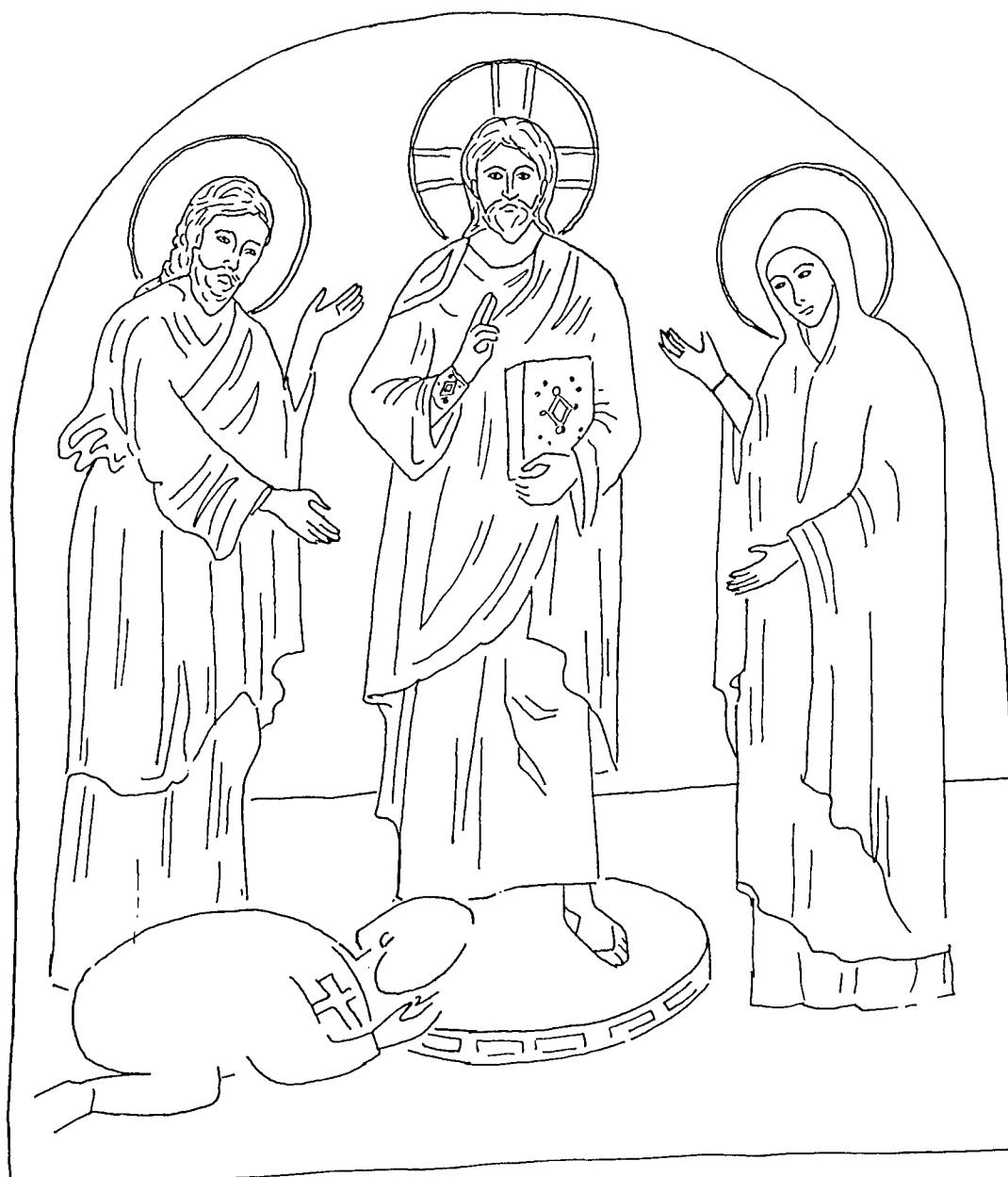
Jesus is depicted frontally, standing in the center of the scene and making a blessing gesture with his right hand at breast level. He holds a yellow book in his left hand at waist level. To his left side and turned slightly towards him, Mary stands in a posture of prayer, with her right hand above and her left hand below, pointing to the founder. To the right of Jesus stands John the Baptist, slightly turned towards Jesus. John the Baptist is depicted with dark, long hair and beard, praying with his left hand above, and like Mary, his right hand pointing to the founder. In the lower part of the scene, at left, the figure of a Byzantine Bishop is shown in a proskenesis posture, which attracts our attention.

As it is known, the location for a Deesis scene, within the distribution of the pictorial scenes within a church, is usually to be found in the apse. Such scenes were depicted in the apse vaults in the period from the 11th to the 13th centuries. From the 11th century onwards, they started to be painted on the surface of the apsidal arch and the portal, eventually becoming the most frequently depicted scenes in burial chapels towards the end of the 13th century. In Myra, the Deesis scene is to be found depicted on the wall of the sarcophagus niche related to such a burial spot, making it probable that the founder Bishop, whose identity is as yet unknown, might have his grave there.

A Deesis scene expresses the mediation of Mary and John the Baptist between the devout and Jesus. Besides this, the figures of Mary and John the Baptist take their places in the scene as companions of Jesus and as witnesses to his divinity. Mary usually stands on the right side of Jesus, and John the Baptist on the left. However, at Myra, Mary appears to the left of Jesus, and John the Baptist to his right. This rare feature originates from what is unique to Constantinople, the capital. On the other hand, the representation of Jesus in either a sitting or in a standing position is not a feature that changes with the passage of time. In determining the identity of the founder Bishop in the scene, who is depicted in a proskenesis stance but is without an epitaph, one has to research the names of the Bishops of the 11th-13th century in Myra. Although the earliest examples of this iconographical scene, where the founder figures in proskenesis stance are represented in Deesis scenes date back to the 9th century, they appear far more frequently in the 12th century.

The gestures made by the hands of both Mary and John the Baptist in the scene are also of importance. Mary and, or John the Baptist, with their hands positioned in such a manner, are in the scenes where generally the founders are portrayed, and this gesture indicates a state of mediation between the founder and Jesus, intended to convey the prayers and petitions of the former to the latter. As we observe in Myra, the hands which gesture-point towards the founder can be observed mainly from the 11th century onwards, and especially in fresco scenes of pious dedication.

Particularly the style of this scene, which exhibits features otherwise unique to the Byzantine capital, enables us to date this depiction to a specific period. The Deesis scene in the Basilica at Myra possesses similar stylistic characteristics to those examples of the Byzantine art of painting belonging to the 12th century. Especially, the linear application of long, thin and hooked noses and the small mouths on the faces are clear indicators of this period. The realistically plastic appearance, achieved by light shadings of red over the forehead, the cheeks and lips, is encountered mainly in the style of works coming from the Byzantine capital. The quality of expression within this style has also great importance during the same period. Together with Constantinople, all these characteristics of style are to be discerned in examples of the 12th century art of monumental painting from Cyprus and Sicily. In conclusion, since the Deesis scene in Myra, the capital of Lycia, exhibits 11th century aspects from the viewpoint of the pictorial scheme and its iconographic characteristics, it becomes possible to date this scene, on stylistic grounds, to the 12th century.



Res. 1 Demre (Myra) H. Nikolaos Kilisesi, III. güneydoğu şapelinde bulunan Deesis sahnesi.



Res. 2 Demre (Myra) H. Nikolaos Kilisesi,
III. güneydoğu şapelinde bulunan
Deesis sahnesi.



Res. 3 Deesis sahnesi, Isa.



Res. 4 Deesis sahnesi, ayrıntı, Isa.



Res. 5 Deesis sahnesi, Meryem.



Res. 6 Deesis sahnesi, ayrıntı, Meryem.



Res. 7 Deesis sahnesi, Vaftizci Yahya.



Res. 8 Deesis sahnesi, ayrıntı, Vaftizci Yahya.